

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 348

*М. О. Кравцова**здобувач кафедри загально-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України*РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ РЕЛІГІЙНИХ КОНФЕСІЙ
У ВРЕГУЛЮВАННІ РЕЛІГІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Актуальність теми дослідження. Аналіз структури міжнародних релігійних організацій, передовсім, становить науковий інтерес в контексті виявлення ряду деяких загальних закономірностей їх функціонування та розвитку, з метою запозичення позитивного досвіду їх функціонування до національного адміністративного законодавства.

З'ясування змісту цих закономірностей дозволить у подальшому розкрити сутність міжнародних релігійних організацій як інститутів, що діють в міжнародному просторі і прагнуть в тій чи іншій мірі впливати на прийняття організаційно-правових рішень, а, отже, і на формування соціально-політичної обстановки в конкретних державах і регіонах світу, в умовах глобалізації.

Структурно-інституційне дослідження міжнародних релігійних організацій дозволить розкрити юридичну природу вказаної проблеми, з'ясувати організаційну структуру таких організацій, типи членства в них, органи управління та порядок індивідуальної (колективної) взаємодії, залежно від адміністративно-правового статусу їх суб'єктів, відповідно до статутних документів.

Стан дослідження. Окремі аспекти проблематики міжнародно-правового регулювання релігійних правовідносин розкрили М. Бабій, Г. Віллок, П.П. Галда, Л.Н. Галенська, В.В. Ковалевського, Ю.Г. Козак, З. Кутайні, Т. Мешлок, М.М. Палінчак, Т.Б. Проскура, Г.В. Рибікова, В.М. Рогатін, Е.М. Шагабієва. Разом з цим, потребують подальшого з'ясування питання щодо юридичної природи міжнародних релігійних організацій, розкриття їх організаційної структури, типів членства в них, органів управління та порядку індивідуальної (колективної) взаємодії, залежно від адміністративно-правового статусу їх суб'єктів, відповідно до статутних документів.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні ролі міжнародних релігійних конфесій у врегулюванні релігійних правовідносин. Актуальність підготовки вказаного дослідження також обумовлена необхідністю надання пропозицій до національного законодавства у сфері релігійних правовідносин.

Виклад основних положень. Ю.Г. Козак наголошує на обмеженій відповідальності міжнародних неурядових організацій за діяльність своїх членів або суспільних груп в таких організаціях. Проте деякі неурядові організації, на думку вченого, мають значний вплив на розвиток світових подій і, зокрема, на міжнародні економічні відносини [1, с. 385].

Причому, спеціального вивчення потребують особливості членства в міжнародних неурядових організаціях. У зв'язку з цим окремі дослідники підкреслюють, що в сучасному міжнародному праві існує диференціація між неурядовими організаціями, до структури яких включені конкретні члени й так звані неурядові організації з невизначеним членством. Значна частина неурядових організацій структурно схожа одна з одною: їх членами є внутрішньодержавні організації або індивідуальні учасники, а в ряді випадків обидві групи суб'єктів (колективне та індивідуальне членство).

З огляду на вищевикладене, міжнародні релігійні організації можна умовно розділити на два типи: а) склад яких утворюють фізичні особи; б) утворені з числа релігійних внутрішньодержавних організацій. Цікаво й те, що численні міжнародні організації не мають фіксованого членства, у зв'язку з чим в структурі таких організацій існує свого роду реєстраційний центр, в якому розглядаються заяви та окремі випадки членства [2, с. 95].

Однак, перш ніж перейти до виявлення специфічних інституційних характеристик міжнародних релігійних організацій, узагальнимо базову інформацію про їх структуру без урахування релігійної спрямованості. Отже, в якості представницького органу переважної більшості міжнародних організацій виступають загальні збори (або орган з аналогічною назвою), механізм роботи якого визначено установчими актами. Найменування вказаного представницького органу може відрізнятися, в залежності від специфіки та спрямованості діяльності конкретної організації: рада, асамблея, конгрес, конференція, собор і т.д.

Виконавчі органи, як правило, обираються на визначений термін представницьким органом або

ж формуються з числа структурних підрозділів за принципом ротації. Найчастіше в структурі міжнародної неурядової організації існує кілька виконавчих органів з різними сферами компетенції. Вказані виконавчі органи також можуть іменуватися по-різному: бюро, групи, комітети, центри, департаменти і т.д. Залежно від спрямованості діяльності та сформованої практики, у міжнародній організації можуть обиратися керівники. Відзначимо, що у випадку з міжнародними організаціями релігійної спрямованості керівник організації не обирається а проголошується.

На сьогодні майже всі релігійні об'єднання акцентують увагу на необхідності якісного оновлення релігійного законодавства. Аналогічної позиції притримуються й представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських та правозахисних організацій, діяльність яких передбачає здійснення контролю за дотриманням релігійного законодавства.

Норми міжнародного права, імплементовані до системи національного законодавства, виступають гарантими забезпечення мінімального рівня прав та свобод, визнаного світовим співтовариством у якості базової та невідчужуваної сукупності правових актів, спрямованих на врегулювання релігійних відносин.

Виникнення загальновизнаних міжнародних правових норм, спрямованих на врегулювання релігійних відносин та формування «міжнародних стандартів» у вказаній сфері суспільних відносин пов'язано із активною роботою ООН у вказаному напрямку та прийняттям низки міжнародних нормативно-правових актів, таких як Загальна декларація прав людини 1948 року [3], Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року [4], Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [5], Декларації ООН про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії та переконань 1981 року [6], у частині, що стосується реалізації комплексу прав і свобод у сфері світогляду.

Окрема група норм міжнародного права спрямована на врегулювання релігійних відносин в процесі діяльності міжнародних релігійних організацій, які чинять безпосередній вплив на релігійні правовідносини та формування релігійної правосвідомості. Слід однак зазначити, що в сучасному міжнародному праві правові норми, спрямовані на врегулювання правовідносин, які виникають у процесі участі релігійних організацій в релігійних відносинах, реалізації порядку утворення та функціонування останніх, формування взаємовідносин з іншими міжнародними організаціями та, навіть, державами, тільки порівняно нещодавно набули рис окремого правового інституту.

У цьому контексті Л.Н. Галенська виокремлює критерії, наявність яких дозволяє сформулювати уявлення міжнародної неурядової організації. Вчена, зокрема, посилається на резолюцію ЕКОСОП ООН від 27 лютого 1950 року № 288(X)В, відповідно до якої «будь-яка міжнародна організація, не заснована на підставі урядової угоди, вважається неурядовою організацією». Разом з цим, Комітетом ЕКОСОП ООН по неурядовим організаціям також сформульовано критерії організації із статусом міжнародної, до яких відноситься наявність філій щонайменше у трьох країнах та відсутність намірів щодо отримання прибутку [7, с. 15-21].

На теперішній час, у науці міжнародного права сформувалась наступна класифікація міжнародних релігійних організацій, в залежності від специфіки їх завдань та внутрішньої організаційної структури, порядку утворення та територіальної сфери діяльності:

1. Окремі релігійні конфесії (церкви), які являють собою цілісну організаційну систему з власною ієрархічною структурою міжнародного недержавного характеру. До таких організацій відносяться, наприклад, Римо-католицька церква, з незалежним релігійно-адміністративним центром (Ватикан); Російська православна церква, з єпархіями в РФ, Україні, Білорусі, Австрії, Аргентині, Бельгії, Великобританії, Німеччині, Латвії, Естонії та Японії; Східні церкви (патріархати), церковна юрисдикція яких охоплює як окремі регіони, та і континенти.

2. Міжцерковні міжнародні організації, засновані окремими релігійними конфесіями (церквами) як наднаціонального, так і національного характеру. Найбільш відомими серед них є: Всесвітня рада церков, Всесвітній баптистський союз, Всесвітня лютеранська федерація, Всесвітня методистська рада, Всесвітній альянс реформатських церков, а на регіональному рівні – Конференція європейських церков, Рада єпископських конференцій Європи, Всеафриканська конференція церков, Християнська конференція Азії.

3. Об'єднання окремих релігійних груп, асоціацій, братств, сестринств, релігійних орденів, з метою спільних дій на міжнародній арені. На теперішній час тільки офіційно зареєстровано понад 600 таких релігійних організацій.

Слід зауважити, що на фоні загальносвітової тенденції щодо зниження інтересу до релігії, у багатьох європейських країнах християнство зберігає доволі міцні позиції, що підтверджується доволі високим відсотком релігійної самоідентифікації населення та високим рівнем довіри до Католицької церкви. Наприклад, 94% населення Польщі вважають себе католиками, а рівень довіри до Церкви складає 82,6%; в Італії 84% меш-

канців цієї країни вважають себе католиками, а рівень довіри до Католицької церкви становить понад 63%; в Іспанії вважають себе причетними до католицького віросповідання 78% громадян, а рівень довіри до Церкви складає понад 50% [8].

Кількісний склад міжнародних релігійних організацій майже пропорційно відображає співвідношення традиційних світових релігій, в структурі яких 32% (близько 2,2 млрд. людей) відносять себе до християнської релігії, 23% – мусульмани, 15% – індуси, 7% – буддисти, 0,2% – іудеї [9].

Не зважаючи на значну кількість різноманітних релігійних течій, найбільша кількість міжнародних релігійних організацій безпосередньо або опосередковано асоціюють себе із проповіданням християнської віри.

Однією з найбільших та найвпливовіших релігійних організацій релігійної спрямованості виступає Всесвітня рада церков, утворення якої датується далеким 1948 роком. Вказана релігійна інституція об'єднує понад 400 млн. християн, які являються парафіянами 348 протестантських, православних та інших церков християнської спрямованості, більше ніж у 100 світових країнах із штаб-квартирою у швейцарській Женеві [10].

Не зважаючи на деякі розбіжності та неспівпадіння поглядів з окремих релігійних питань з деякими православними церквами, у декларації Всесвітньої ради церков проголошується самостійність та суверенне право церков-членів цієї релігійної організації на заперечення будь-якого її рішення.

Однак, слід звернути увагу ще на один різновид міжнародних релігійних організацій, передовсім мусульманських. Так, Організація ісламського співробітництва, яка до 2011 року іменувалась як Організація Ісламська конференція, була заснована 25 вересня 1969 року на Конференції глав мусульманських держав в Рабаті з метою забезпечення ісламської солідарності в соціальній, економічній і політичній сферах, а також боротьби проти колоніалізму, неокolonіалізму і расизму та підтримки Організації визволення Палестини. Спочатку до її складу входили 25 держав Азії та Африки і Організація визволення Палестини.

На сучасному етапі Організація ісламського співробітництва вважається найбільшою і найвпливовішою офіційною урядовою мусульманською міжнародною організацією, оскільки об'єднує 57 країн (15 серпня 2012 року було призупинено членство Сирії) з населенням близько 1,5 млрд осіб. У той же час, вказаний різновид міжнародних релігійних організацій наразі не здобув широкого розповсюдження та виступає, скоріше, виключенням із загального правила.

Міжнародні релігійні організації розробляють і приймають свої міжнародні угоди, які, як правило, не наділені природою нормативно-правового

акту, але повинні враховуватися світовою спільнотою та державами при виробленні нових міжнародно-правових стандартів з питань релігії.

Таким чином, можна сказати, що в ХХ ст., поряд із канонічним (церковним) правом з'явилося міжнародне релігійне право, норми якого повинні реалізовуватися різними релігійними об'єднаннями. Прикладом такого права міжнародних неурядових релігійних організацій може служити Хартія екуменізму (Charta Eecunemica) [11], яка була прийнята в Страсбурзі 22 квітня 2001 року.

Екуменічна хартія 2001 року побудована у відповідності з тими ж принципами, що й міжнародно-правові документи такого типу. Причому в її основі лежать не тільки канонічні норми, а й такі загальновизнані принципи міжнародного права, як повага прав людини і основних свобод, принцип співпраці, незастосування сили або погрози силою, сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, мирного вирішення міжнародних конфліктів.

Міжурядові організації, що ставлять перед собою завдання забезпечення релігійної солідарності в усіх сферах життя, також беруть участь в розробці міжнародно-правових актів релігійного характеру. Найяскравішим прикладом є Каїрська декларація про права людини в ісламі, яка була прийнята державами – членами Організації Ісламська конференція (натепер Організації ісламського співробітництва) 5 серпня 1990 року, та, на думку деяких дослідників характеризується окремими дослідниками як «суміш міжнародних та ісламських елементів», і як така, що значно відхиляється від норм міжнародного права, зокрема й в аспекті права на свободу віри [12, с. 111].

Каїрська декларація про права людини в ісламі є документом «міжнародного релігійного права», який проголошує рівність людей незалежно від будь-яких відмінностей за ознакою раси, кольору шкіри, мови, статі, релігійної віри, політичних поглядів, соціального статусу та інших підстав [13].

Інтереси традиційного ісламу в Європі представляє Європейська ісламська рада, до структури якої входять організації ФРН, Франції, Іспанії, Бельгії та Нідерландів. Слід також відмітити й потужний вплив релігійної організації «Міллі Г'єр'юш», створеної турецькими іммігрантами та діючої на території ФРН, Австрії, Нідерландів, Бельгії, Франції, Швейцарії, Швеції та Великобританії. З огляду на те, що «Міллі Г'єр'юш» крім релігійних і культурних, декларує й політичні цілі, Федеральне відомство з охорони конституції ФРН відносить вказану релігійну організацію до числа об'єднань, які представляють загрозу конституційному ладу Німеччини [14, с. 66]. Вказаний превентивний захід обумовлений, передовсім, необхідністю забезпечення національної безпеки у релігійній сфері.

Висновки. Таким чином, підбиваючи загальний підсумок, слід констатувати, що на сьогодні міжнародні релігійні організації виступають в ролі активних суб'єктів нормотворчості в міжнародній сфері і навіть створюють комплексні документи, зокрема в області прав людини. З точки зору впливу міжнародних релігійних організацій на державно-конфесійні відносини чітко виділяються дві позиції. У тих країнах, де реалізований принцип світськості держави, або державах, де в якості державної релігії виступає християнство, буддизм і деякі інші віровчення, вплив міжнародних релігійних організацій обмежується регулюванням діяльності національних релігійних утворень і прав віруючих. У мусульманській правовій традиції, де міжнародні організації міжурядового рівня спочатку будують свою життєдіяльність на релігійній основі і прагнуть до вироблення солідарної позиції держав-членів, вплив рішень міжнародних релігійних організацій на державно-конфесійні відносини є визначальним.

Література

1. Козак Ю.Г., Ковалевський В.В., Кутайні З. Міжнародні організації : Навч. посібник / За ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В., Кутайні З. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 483 с.
2. Шагабиева Е.М. Международные неправительственные организации: их виды, особенности, категории и характеристика. *Власть*. 2010. № 9. С. 94-97.
3. Загальна декларація прав людини 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН: Пакт від 19.10.73 р. № 2148-08. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права: Пакт від 16.12.1966 № 2148-08. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042/sp:wide.
6. Декларація ООН про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії та переконань : Резолюція від 25.11.1981 № 36/55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284.
7. Энциклопедия международных организаций: В 3-х т. Т. 2. Международные неправительственные организации / Гл. ред. Л.Н. Галенская. СПб. : Нева-Россия. 2006. 468 с.
8. Релігійна карта світу: як вірують сім мільярдів? URL: <https://religions.unian.ua/religionsworld/572680-religiyna-karta-svitu-yak-viruyut-sim-milyardiv.html>.
9. The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050 // Pew Research Center. 2015. Apr. 2. URL: <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>.
10. What is the World Council of Churches? // World Council of Churches' official site. URL: <http://www.oikoumene.org/en/about-us>.
11. Хартія екуменізму. URL: <http://www.ecumenism.com.ua/images/1005%20CHARTA%20OECUMENICA.pdf>.
12. Бабій М. Свобода віри в сучасному ісламі: концептуальні засади та практичний вимір. *Українське релігієзнавство*. 2010. № Спецвип. С. 107-113.
13. The Cairo Deklaration on Human Rights in Islam. Twenty-Five Human Rights dokuments / Columbia University, 1994. P. 190.
14. Мешлок Т. Общественно-политическая деятельность легальных мусульманских организаций Франции и Германии. *Вестник Адыгейского государственного университета*. Майкоп, 2005. № 3 (18). С. 66-71. URL: <http://www.vestnik.adygnet.ru/files/2005.3/156/meshlok20053.pdf>// 17.11.08.

Анотація

Кравцова М. О. Роль міжнародних релігійних конфесій у врегулюванні релігійних правовідносин. – Стаття.

Актуальність статті полягає в тому, що аналіз структури міжнародних релігійних організацій, передовсім, становить науковий інтерес в контексті виявлення ряду деяких загальних закономірностей їх функціонування та розвитку, з метою запозичення позитивного досвіду їх функціонування до національного адміністративного законодавства. З'ясування змісту цих закономірностей дозволить у подальшому розкрити сутність міжнародних релігійних організацій як інститутів, що діють в міжнародному просторі і прагнуть в тій чи іншій мірі впливати на прийняття організаційно-правових рішень, а, отже, і на формування соціально-політичної обстановки в конкретних державах і регіонах світу, в умовах глобалізації. Структурно-інституційне дослідження міжнародних релігійних організацій дозволить розкрити юридичну природу вказаної проблеми, з'ясувати організаційну структуру таких організацій, типи членства в них, органи управління та порядок індивідуальної (колективної) взаємодії, залежно від адміністративно-правового статусу їх суб'єктів, відповідно до статутних документів. У статті з'ясовано роль міжнародних релігійних конфесій у врегулюванні релігійних правовідносин. Класифіковано міжнародні релігійні організації, в залежності від специфіки їх завдань та внутрішньої організаційної структури, порядку утворення та територіальної сфери діяльності. Встановлено, що не зважаючи на значну кількість різноманітних релігійних течій, найбільша кількість міжнародних релігійних організацій безпосередньо або опосередковано асоціюють себе із проповіданням християнської віри. Підкреслено, що однією з найбільших та найвпливовіших релігійних організацій релігійної спрямованості виступає Всесвітня рада церков, утвореною в 1948 році. Вказана релігійна інституція об'єднує понад 400 млн. християн, які являються парафіянами 348 протестантських, православних та інших церков християнської спрямованості. Сформульовано розуміння міжнародних релігійних організацій як організацій із недержавним адміністративно-правовим статусом, в основі діяльності яких знаходяться установлення та цінності релігійного й духовного характеру.

Ключові слова: міжнародні релігійні конфесії, релігійні правовідносини, християнство, релігійні організації, Всесвітня рада церков, парафіяни, протестанти, православні, адміністративно-правовий статус, державно-конфесійні правовідносини, мусульмани, державне управління, правова система.

Summary

Kravtsova M. O. The role of international religious denominations in the settlement of religious relations. – Article.

The relevance of the article is that the analysis of the structure of international religious organizations is primarily of scientific interest in the context of identifying some common patterns of their functioning and development, in order to borrow positive experience of their functioning to national administrative law. Clarification of the content of these laws will further reveal the essence of international religious organizations as institutions operating in the international space and seek to some extent to influence organizational and legal decisions, and, consequently, the formation of socio-political situation in specific countries and regions of the world in the context of globalization. Structural and institutional study of international religious organizations will reveal the legal nature of this problem, clarify the organizational structure of such organizations, types of membership, governing bodies and the order of individual (collective) interaction, depending on the administrative and legal status of their subjects, according to statutory documents. The role of international religious denominations in regulat-

ing religious relations is clarified in the article. International religious organizations are classified, depending on the specifics of their tasks and internal organizational structure, order of formation and territorial scope of activity. It is established that, despite the large number of diverse religious movements, the largest number of international religious organizations associate themselves directly or indirectly with the preaching of the Christian faith. It is emphasized that the World Council of Churches, established in 1948, is one of the largest and most influential religious organizations of religious orientation. The above-mentioned religious institution unites more than 400 million Christians who are parishioners of 348 Protestant, Orthodox, and other Christian churches. The understanding of international religious organizations as organizations with non-state administrative and legal status, based on the activities of which are established and values of religious and spiritual character, is formulated.

Key words: international religious denominations, religious legal relations, Christianity, religious organizations, World Council of Churches, parishioners, Protestants, Orthodox, administrative and legal status, state-confessional legal relations, Muslims, public administration, legal system.